

No. 3

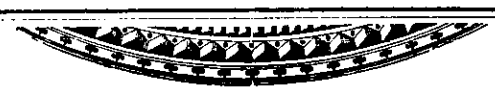
Miss R. Williams

Atkarere

Napier.

HE KUPU
WHAKAMARAMA.

HE KUPU WHAKAMARAMA.

No. 3.

NELSON (WHAKATU).
EDITOR—REV. F. A. BENNETT.

MEI, 1898.

HE KURA MAORI.

I RUNGA i te aroha o etahi tangata whakapono o te takiwa ki Whakatu ki te ahua o nga tamariki Maori o Whangarae, ara ki to ratou tupu noake i roto i te kuwaretanga i te kore kura hei ako i a ratou ki nga matauranga, i runga ano hoki i te tono mai a nga kaumatua o reira kia whakaarohia he tikanga mo a ratou tamariki, kimihia ana he tikaanga e tu ai tetahi kura ki reira.

Kaore te kawanatanga i whakaae ki te whakatu i tetahi kura ki reira, i to ratou ahua wehi kei maumau noa iho ta ratou whakaara i te whare, a kaore e roa ka whakahohatia e nga Maori. Katahi matou ka whakaaro me whakatu tetahi kura ki reira mo tetahi taima iti, kia tirohia ake te kaha o nga tamariki me te tokomaha hoki.

Ko taua kura kua tuwhera. Kua tukuna mai e nga Maori tetahi o o ratou whare hei kuranga mo nga tamariki, kua hanga houtia hoki tetahi atu whare hei nohoanga mo nga Kai-whakaako. Ko nga Kai-whakaako tokorua, he wahine pakeha no Whakatu. Nui atu te aroha o te Pakeha ki tenei tikanga hei painga mo nga Maori. Nga taonga katoa i hiahiatia ai mo to raua whare he mea tuku noamahi e nga pakeha me nga Maori o Whakatu, ara nga tepu, nga nohanga, nga moenga nga whariki, nga taonga katoa mo te kitini, huihui atu ki nga kai, ara he peeke paraoa ta tetahi, he peke huka na etahi, he peeke otimira na etahi. Kati, e kore e taea te whakahua nga mea katoa, engari ko enei hei whakamahara kau ake i te aroha o te pakeha. Kotahi hoki te kau i tukuna mai kia whai miraka ai nga Kai-whakaako, me nga tikaokao hoki kia whiwhi ai ki te heeki.

Katahi te iwi aroha e hoa ma ko te pakeha whakapono. Engari kia kore he whakapono—ae! pakeke ana. No te 30th Maehe ka tuwhera te Kura. Tekau ano nga tamariki i te tuwheretanga inaianei kua tae ki te tekau ma whitu, tera pea e tae ki te rua tekau i enei marama e haere ake nei.

Kia kaha e pa ma ki te kimi tamariki mo

ta koutou kura. Ekore e tubera tonu te kura mo nga tamariki kotahi tekau, engari kia tata atu ano ki te rua tekau, ka tu tonu ai.

Kei nga ahiahi o te Mane, te Wenerei, me te Paraire ka tuwhera te kura mo nga Kaumatua.

Kei te ako nga Kai-whakaako i nga tamariki ki nga matauranga o nga kura, me te tuitui kahu, me te hanga kai, me te tiaki whare pakeha, me nga tikanga o nga Karaipiture me te waiata.

Ko te oranga mo nga Kai-whakaako kaore ano kia whakaritua. Kei te haere noatu raua i runga ano i to raua whakapono. Kei te waiho e raua tenei mahi hei mahi ma raua ki te Ariki. Kua whakarerea ake e tetahi o raua taua mahi ako kura i puta mai ai ki a ia nga moni e watu tekau pauna, a tenei te mahi nei, ko te utu mona kaore ano kia kitea.

Kua whakaao te Kawanatanga ki te awhina i taua kura, engari kia kite ratou i te ahua o taua kura i roto i nga marama e toru e wha ranei, hei reira mohiotia ai ta ratou awhina.

Kua whakaae hoki te Kai-tiaki o nga whakatekau o Whakatu ki te awhina i taua Kura. Heoi, ma te kaha tonu o nga tangata ki te manaaki i taua kura ka kitea ai tetahi kura tuturu ki Whangarae.

“TE PUKAPUKA A MOMONA.”

(Te whakaotinga.)

Tetahi kupu nui ano kei a Taare Anatona no Niu Taaka Amerika he tangata matau ki nga reo onamata, e ki ana ia—He teka te korero a nga Momona e ki nei i whakaaturia mai ki a au te “Pukapuka Koura,” a Momona, he teka ano hoki ta ratou ki, i korerotia e au nga tubituhi o roto a mohiotia iho e au no Ihipa nga reta, he tito katoa enei kupu a ratou, Tenei ke te pono—I haere mai tetahi Momona ki a au, ko Harihi te ingoa he tangata mahi paamu, homai ana he pihi pepa ki toku ringa, hei

whakamaori maku mehemea e taea e au. Taku kitenga iho ka ki atu au, e hara i te reta o Ihipa tenei he nukarau tenei a koe, e hoa,—Ki mai ana, kao, he mea tuhituhi mai ena reta i tetahi pukapuka koura i keria i te whenua e tetahi tamaiti me nga mowhiti hei tirobanga iho e mohiotia ai nga korero i keria mai hoki i te whenua. Ki atu ana ahau he nukarau i a koe e hoa, Haere atu ana te tangata ra.

He Kupu whakatupato tenei, e te iwi, koi whakawaia koutou e te tinihanga a te tangata. Kia mohio, e kore ano e ngaro, te mea tapiri mai a te hianga o te tangata o te rewera. Nawai oti tenei, kia huna ta te ringa o te Atua i tuhi ai—*I huna koia nga Tepara Kohatu e rua e Mohi? kao, i homai ki te aroaro o te iwi takoto ai. A heaha ra ia i huna ai te Paipera Momona e Hohepa Mete?—kotahi ano te utu atu mo tera patai, ara, he wehi nona kei hohoro te kitea tana mahi tito.*

Nawai ia te ki me moe puku e te tangata te wahine a tona hoa? Na te ngakau puremu ra tenei o nga tauaki o te Hahi Momona—(Kei nga tuhituhi a Te Poete me etahi atu nga kupu mo tenei mahi a te Momona). Kia tupato e nga iwi Maori katoa o Niu Tirani kei mau koutou i tenei hara nui e akona mai nei e te Momona, ara, te puremu. (Kaore ano pea tenci i akona ki nga Maori erangi kei roto i nga pukapuka pakeha nga kupu whakatika—Na te Etita).

Otiia e koro ano e ngaro te tito me te horihori ahakoa i matapura te tangata, ma te kupu a te Atua e tawari nga mahi telka katoa. Inahoki te kupu mo enei hangarau a te tangata, ara, te kanga a Te Rungarawa—Kei a Mohi. "*A ki te puremu tetahi tangata ki te wahine a te tangata, me whakamate rawa te kai puremu ki te wahine a tona hoa, te kai puremu rawa ko te wahine i puremutia.*" (Hewitikuha 20, 10.) Kei a Paora Apotoro hoki. "*Ahakoa ko matou, ko tetahi anahera ranei o te rangi, ki te kawhau i te rongu pai ki a koutou a ka puta ke i ta matou i kawhau ai ki a koutou, kia kanga ia. . . . ki te puta ke te kawhau a tetahi ki a koutou i tera kua riro i a koutou, kia kanga.*" (Karatia i., 8-9.)

E pa ma e, akuanei rite ai pea te Maori ki te hunga o Atene i ki ra a Paora. "*Heoi hoki ta nga tangata katoa o Atene. . . . ko te korero ko te whakarongo ranei i tetahi mea hou.*" (Nga Mahi 17-21.)

Kaore, e kore, me whai i ta Paora ki te Hahi o Epeha. "*Kia mutu to tatou tamarikitanga, kei akina kei kahukihakina e nga hau katoa o te whakuako, he maminga na te*

tangata, he tinihanga e mahia ai te whakapohēhe." (Epeha 4. 14.)

Kia mau, e te iwi katoa katoa, ki nga Karaipiture, ki nga Karaipiture anake.

TAMATI S. KEREHU,
Ahirikona,
Wairau.

HE WAIATA PEEHI WAIPIRO.

(Te Rangī: So Early in the Morning.)

Na Te Wiremu Erueti, Kai-whakawa, o Akarana i whaka-maori.

(1)	(5)
Mihi ake nei ahau	Tona mate nui he pia,
Ko te tahae nukarau,	A pa no kia ringihia,
E ki nei mo tana kai	Kia purena tonu mai,
Nei ano te taonga pai	Kia hurori ia, ka pai.

Korihī.

CHORUS.

Nei tonu ra te ahua	(6)
Nei tonu ra te ahua	Ara ia i ata kai,
Nei tonu ra te ahua	Tu, ka riri, ka whawai;
O tenci mahi he.	Moto atu ki nga hoa,
	Kanga iho te katoa.

Korihī.

(2)	(7)
Taonga ahuaeka ia,	Tana whanau tangi mai,
E ai tana ko te pia,	Mate i te hemo kai,
Wai hei tino whakakoa	Ana rawa, haere kau,
E ngahau ai te katoa.	Nana noa i whakapanu.

Korihī,

Korihī.

(3)	(8)
Hua noa ia ki tana kai	Kahu taretare noa,
Nei ano te tonga pai,	Rawakore tona hoa,
Te whakaro nei te pea	Paparanga whero ma,
Taki mate mo katoa.	Nei nga hua o tana kai.

Korihī.

Korihī.

(4)	(9)
Tini moni ngaro noa	Hore ano whakama
Na te kai nei ia i poa,	Ki te inu kia na,
Tini taonga mea papai	Takaokoeko noa
Haere kau mo tenei wai.	Ko te paru tona hoa

Korihī.

Korihī.

TE MATENGA O PIHOPA HEREWINI
(TAMAITI.)

No te 15th o Pepuere ka patua mai te waea i Ingarani kua mate a Pihopa Hoani Herewini, te Pihopa i mua ake nei o nga montere, ara, o Meranibia. Ko te tamaiti tenei a Pihopa Hori Herewini Pihopa o Niu Tireni katoa. Kei te mahara ano etahi o nga Maori kua kaumatuaia nei ki a ia, i te wa i kura tahi ai ratou i te kareti a te Pihopa i Akarana. I whakapangia mai ia hei minita i Ingarani i te tau 1870.

No te tau 1875 ka heke mai ia ki Meranibia hei minita mo o tatou whanaunga e

noho mai nei i era moutere o tatou. No te tau 1877 ka motuhia ia hei Pihopa i te whare karakia i Whakatu i te 18th o Pepuere. He maha nga tau i mahi ai ia i te pai mo te wairua mo te tinana o nga Maori o nga moutere. I runga i te kaha rawa o tana mahi, i te kore hoki ona e whakaaro kia whakata ia, ko te paanga mai o tetahi o nga mate o nga moutere kia ia. Katahi ia ka amohia ki Poihakena, tae atu ai ki Ingarani. No te kitenga o nga takuta i a ia, ka ki ratou e kore ia e ora rawa, engari ki te hoki ano ia ki nga moutere katahi ka mate rawa atu. Me noho ia ki Ingarani ki te whenua ahua hauhau, ka pai ake ai tana mate. No te tau 1893 ka whakaritea ia hei Kai-whakaako tumuaki mo te Herewini Kareti, Kemureti, i whakaarahia nei hei tohu whakamaharatanga ki tonamataua. He maha nga paanga mai o tana mate ki a ia, engari no te hokinga mai o tana mate i a Pepuere nei katahi ka mate rawa.

Te taenga mai o te rongo o tana mate e noho huihui ana te Hinota nui o Nui Tireni ki Christchurch. Ka panuitia te rongo o tana matenga ki te aroaro o te Hinota, ka tu katoa nga tangata (ko te tohu whaka-honore tenei mo taua tangata) i a ratou e tu ana ka kororotia te Pihopa Tumuaiki tana motini, ko ia tenei:—

“Etino hohonu ana te pouritanga o nga mema katoa o tenei Hinota mo nga rongo kua tae mai nei o te matenga o Pihopa Hoani Herewini, he tangata ia i arohaunitia e nga mema o te Hahi, tuatahi mo tana mahi i te wa i noho ai ia hei mihinare, tuarua mo ana mahi katoa i a ia i noho ai hei Pihopa mo Meranibia. E whakawhetai ana ratou ki te Atua mo tana homaitanga i tenei ahuatanga o te tangata hei tauria ki a ratou, mo tana whakaaro nui i a ia e taahi ana, mo tona manawanui i roto i ona mamaetanga. He tono hoki tenei na te Hinota, kia tukuna atu e te Pihopa Tumuaiki te aroha o nga tangata o te Hahi katoa o Niu Tireni ki te whaea o te Pihopa, ki tana pouaru me ana tamariki; me te inoi hoki kia ahwhinatia ratou i roto i to ratou pouritanga e te Matua o nga mahi tohu, te Atua o te whakamarietanga katoa.”

PITOPITO KOBERO.

Kua tae mai etahi patai. Hei a Hunc ka utua atu.

Nga moni i tukuna e Naamana kia Eriha, e ono mano pihi koura. Ki a tatou moti i neke ake i te £10,000.

Te utu mo te Karaiti i tukuna ai e Hura e toru tekau pihi hiriwa, ara £3 10s 8d. Ko te utu tenei mo te mokai, mo te taurekareka, a nga Hurai, ina patua e te kararehe.

I hokona a Hohepa e ana tuakana mo nga pihi hiriwa e rua tekau, ara £2 7s.

Nga maero katoa o te whenua tapu ara o Kenana ina ruritia e te Kai-wea 10,000 square maero. Te iti rawa o te whenua nei!

Nga maero o te Ao-tea-roa 45,687 (square miles). Te nui o te Waipounamu 57,313.

Kua tae mai nga reta mihi mai ki te manu nei a Ahirikona Wiremu, Te Aute; a Rev. A. O. Williams, Putiki; Rev. Hoeta Te Hata, Tauranga; Rev. A. H. Rangī, Mahia; me etahi atu. He whakapai atu tenei kia koutou mo a koutou kupu aroha, me a koutou mihi.

Ki nga minita. He kupu kotahi, Tukuna mai a koutou kupu whakamarama i nga mahi katoa e mahia mai nei e koutou i runga i te ingoa o te Ariki. Mehemea he kupu ta koutou ki to tatou iwi, tukuna mai ki konei, kia pai ai te rerenga atu ki nga marae o te Aotearoa me te Waipounamu.

Mehemea he kupu uaua kua kitea e koutou i roto i te Karaipiture, i te Rawiri ranei, tukuna mai ki konei mehemea e kore e taea te whakamarama atu.

Kaore he utu mo te pukapuka nei. Ka hiahia koutou kia ono, kia tesau, kia neke ake ranei nga kape hei tuku atu, ma koutou e tono mai, kua hei wehi, he awhina hoki ta tenei i nga mahi a to tatou Ariki. Ka hiahia koutou ki te tuku mai i tetahi aroha ki ta tatou manu, kei a koutou tena.

Nga moni kua tae mai i tenei marama—

	£	s.	d.
Rev. H. P. Cowx, Westport	0	5	0
Mr. W. Simpson, Melbourne	1	0	0
Ahirikona Wiremu, Te Aute	4	0	0
Huihui katoa nga moni kua tae mai	...	11	11

Koe te utu mo te perehitanga o te pukapuka nei i te tau 24 0 0

Heoi ano. Mehemea ka tuhituhi mai etahi o koutou ki a au, me penei nga korero mo te whare o te pukapuka.

REV. PERRIE PENNETT,

Nelson.

Bond, Finney, and Co, Printers, Waimea-street.